

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NAPLÓTÖRÖDÉKEK

ÉS FÖLJEGYZÉSEK

AZ 1848—49-iki SZABADSÁGHARCZRÓL.

EREDETI KÉZIRAT NYOMÁN

KÖZLI:

SZLAUKA KÁROLY.

.....

Minden jog fentartva.

1901.

ZHORELLA GYULA KÖNYVNYOMDÁJA
NAGY-TAPOLCSÁNY.

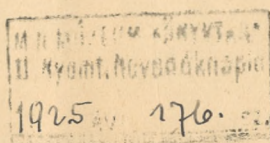
80
Hung. n.
5885^e

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

226238

1848—49.

A magyar szabadságharcz, melyet sokan kellő alap nélkül, sőt azt lehet mondani, hogy minden jog-czim és igazság-érzék hijával forradalomnak¹⁾ is szeretnek mondani, egyike a történelem azon fönséges és megrendítő nehéz harczainak, melyeket a népek és nemzetek a haladó idő s letűnt századok folyamán a vad erőszak s jogtipró ellenség nyers hatalma ellen vívtak. Fönséges a hazaszeretet megnyilatkozása a maga nemében, és borzalmas a következményeiben, ha az ügy bukik, vagy annak buknia kell. Mert azt irni egy ország vagy birodalom nagy sirhalmára: „volt” és „nincs”, valóban megrendítő, örjítő gondolat a szabadságát vesztette nemzet, s a gyászban kesergő népzokogó, vigasztalan fiának.

A Gondviselés nagy kegye, hogy Deák Ferencznek, a „haza bölcsé”-nek nagy közjogi alkotásával, az 1867-iki kiegyezéssel sikerült a magyar állam területi épségét, s a nemzet független önállását és sza-

¹⁾ Nemzetállam szempontjából forradalom alatt rohamos erőfejlődést értünk, úgy az erkölcsi, mint a fizzikai világban. Már pedig nem ez volt az oka és lényege annak, hogy midőn a szerbek (28 ezer harczos) Stratimirovics György vezérlete alatt fellázadtak, és Jellasic 40 ezer főnyi sereggel szept. 11-én Légrádnál átkelvén a Dráván betört hazánkba, — Kossuth fegyverre szólította a nemzetet. Tagadhatatlan, hogy önvédelmi harczunkban van valami, ami az angolok a Stuartok kényuralma ellen a jogfolytonosság érdekében viselt állami forradalmára emlékeztet, de éppen az nálunk csak folyamánya és okozata a harczba szállásnak.

badságát biztosítani, miután erre külső okok gyanánt Ausztriának olasz és porosz kudarczai és vereségei nagyban közreműködtek.

Daczára a régen lezajlott, regés időknek és féltett alkotmányunk helyreállításának, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy azon bevégzett tényekről pártatlan ítéletet mondhatnánk. Egyrészt azért nem, mivel tekintve a történelem egyes korszakait, aránylag még igen közel állunk a nagy horderejű eseményekhez, és még élnek azoknak egyes szereplő személyei; másrészt pedig azért nem, mert folyton-folyvást merülnek föl hol itt, hol ott a szabadságért küzdők hátrahagyott s fönmaradt levelezései, naplótöredékei, emlékiratai s más egyéb följegyzései, melyeket összegyűjteni nemcsak a szakavatott történetíró hivatása, hanem minden igaz honfi erkölcsi, szent kötelessége.

Szerencsés körülmény folytán jutottak tulajdonomba és birtokomba Trsko Jánosnak,¹⁾ egykor Gömörmegye tb. mérnökének, ki maga is részt vett a szabadságharcban, az arról írott följegyzései. Azokat Szeremlei Samu könyvéből²⁾ vett adatokkal kísérve e lapok³⁾ hasábjain szándékozom közölni csekély változtatással és átalakítással, mely azonban a lényegét nem érinti, s fáradozásom busásan lesz megjutalmazva, ha azon édes tudat tölti el majd keblemet, hogy ha nem is nagy fölfedezéssel, de legalább némi adattal s vonással járulhattam a szabadságharczról vázolt képhez, a szabadságharczról alkotandó ítélethez, és hogy különösen a hazaszeretetnek azt a pislogó mécsét, mely

¹⁾ Életrajzi adatait Szepesi Géza, rozsnyói főgymn. igazgatónak szives közlése alapján, kinek ez uton is hálás köszönetet mondok, az alábbiakban közölhetem:

Született Nagy-Ugyicván, Trencsén megyében 1819-ben. A gymnasium 4-dik osztályát Rozsnyón 1833-ban kitűnő eredménnyel végezte. Egyéb életrajzi adatai nem állanak rendelkezésemre.

²⁾ Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. Két kötet. Pest 1868.

³⁾ „Nagy-Tapolcsány és Vidéke“ III. évf.

az 1848—49-iki nagy epocha idejében oly hatalmasan lobogott sokak, a dicső elődök szívében, meggyújtani iparkodtam a késő utódok keblében.

Ezzel áttérek az idézett följegyzésekre, és mint hinni szeretem, a t. olvasók előtt is érdekes olvasmányra.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A honvédtüzér.

Midőn az 1848-diki szeptember hó utolsó napjaiban a trencsénmegyei nemzetőrök Hurban föllázadt tótjai ellen mozgósítottak, a zsolnai járás nemzetőrsége tartalékul otthon maradt azon esetre, ha netalán az ellenség Jablonka felől is megkísérlené a betörést. Rajecz városából, hol állandó tartózkodási helyem volt, átmentem Nagy-Bittsére, s ott Marsovszky Mórnak éppen indulásra készen állt századához önkéntesen csatlakoztam. A századok száma folyton szaporodott a mint Trencsén felé haladtunk. Itt csatlakozott hozzánk Mikovényi Károly főhadnagy — később a 124-ik zászlóalj hirneves őrnagya — vezénylete alatt Ernő főherczeg ezredéhez tartozó két szakasz rendes katona. Ugyancsak Trencsén városában gyarapodott haderőnk egy három fontos, régi várbeli sugár-ágyúval is, melyet magas állványra helyezve négy ló vont; de az ágyúhoz szükséges lőszerkészletről, s a kezelő tüzér-személyzetről a küldő, illetve a rendező teljesen megfélekezett. A megye határához érvén, lehattunk négy, vagy öt ezeren.

Az úri rend és az értelmesség tekintélyes számmal volt képviselve és lőfegyverrel ellátva. A tömeg vezéréül nem Mikovényi Károly főhadnagyot, ki a megyében nagy népszerűségnek örvendett, hanem Marsovszky Mórt, a nagy-bittsei nemzetőrök századosát tekintette, ki a pozsonyi és vágujhelyi zsidók ellen

irányult mozgalmak¹⁾ lecsendesítésénél nagy nevet vivott ki magának. Ezen választás Mikovényi Károlyt is teljesen kielégítette, s őt ügyünknek testestül s lelkestül megnyerte.

Megragadó látvány volt akkor a tót nép hamisítatlan lelkesedése. Egyenesre kovácsolt kaszáikat fentartva oly elszántan lépkedtek volt földesuraik vezetése alatt, hogy arcukon a félelemnek, vagy aggodalomnak a legcsekélyebb nyoma sem látszott. Sokaknak, kik az egész menetet figyelemmel kísérték, egy körülmény tűnt fel különösen. Minden indulásnál, minden kanyarulatnál a tömeg szeme csak az ágyut kereste, s midőn meggyőződtek, hogy az velük haladt, önkéntelenül is mondogatták: itt az ágyu.

Hlboka felett, hol Hurban, ágostai hitvallású ev. lelkész pásztorokodott, egy dombon kis pihenőt tartotunk. Marsovszky Mór felkeresett, hogy vizsgáljuk meg az ágyut és ha haszontalannak bizonyul, tovább ne czipeljük. A kupak haditanács a lőszer és megfelelő legénység nélkül való ágyuval kurtán végzett volna; de látván az emberek lelkesedését és ragaszkodását az ágyu iránt, nem ejthettük el azt, hacsak tekintélyünket és befolyásunkat a legénységnél kockázára tenni nem akartuk. Az ágyu tehát bölcs előrelátás folytán tovább is társunk maradt.

E jelenet után harmadnapra azt az értesítést kaptuk, hogy Knöhr vezérőrnagy, a pozsonyi csapatok parancsnoka, Hurban, Stúr és Hodzsa nagyobbbrészt csehekből álló csapatait²⁾ Miaváról és Brezováról rohammal kiverte, lefegyverezte s az országból kiűzte és mi szabad elbocsátást nyertünk. Ekkor érlelődött meg bennem azon elhatározás, hogy honvédtüzér leszek. Barátaimtól búcsut vevén hazamentem.

¹⁾ Erre okot az 1848. évi XX. t.-cz. adott.

²⁾ A bécsi Kamarilla, melynek élén Zsófia főhercezagasszony állott, uszitotta ellenünk e rablócsordákat is.

Azon időkben az útazás Rajecztől Pestig, természetesen fuvarosokkal öt-hat napig is eltartott. Pestre október 14-én késő este érkeztem. Vasárnap a Nagy-Piaczon — ma Erzsébet-tér — Karácsonyi Quido zászlóalja tartotta felvonulását, melyhez, miután a csatatérre menendő vala, Kossuth nagy beszédet intézett.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A sorozás és a kaszárnyai élet.

A nemzet lelkesedéséről, a napról-napra jelentkező önkéntesek száma tesz tanubizonyságot. Az említett vasárnapon 1200-, hetfőn 960-, kedden 600-on felül álltak be katonának, szerdán jó magam 385-ik voltam. Az orvos azon kijelentésemre, hogy tűzér leszek, csak az ágyuról való leugrás módjaira, s az ágyuzásnál előforduló fülbajoknál való eljárásra figyelmeztetett. A mint a tűzérek sorain végig mentem, 34 legényt számoltam. A jobb szárny végén egy 35 évesnek látszó, megborotvált képű s atillába öltözött egyén állott. Az illető, a kiről szólok, Suhajda János, kegyesrendi áldozó pap volt. Így kerültünk össze különféle állásuak mint köztűzérek — a haza védelmére.

Egy tűzmester kalauzolója mellett léptünk be az Új-Épület első emeleti nagy, tiszta szobájába. A sok állástól kifáradva egy, a legalkalmasabbnak látszó szöglet nyoszolyára heveredtünk le mi ketten, s a legénység is kettesével, mert több ágy nem állott rendelkezésünkre. Hirtelen fölpattant az ajtó és azon Lukács Dénes őrnagy, a magyar tűzérség atyja és megteremtője lépett be. Suhajdát kereste s midőn az előállt, az őrnagy a Pesti Hirlapnak éppen megjelent számából ezeket olvasta: Mai napon állott be köztűzérnek Suhajda János, kegyesrendi áldozár a kolozsvári akadémián 9 év óta a physika rendes tanára stb., s hozzá tette: ezennel kinevezem önt tiszteletbeli tűz-

mesternek, — kövessen. Suhajda ezen idő óta a kaszárnyában, többé nem volt látható.

Hat napon át felváltva jártunk gyakorlatra. Reggel puskába való töltényeket csináltunk, délután pedig golyókat öntöttünk. A felügyelő főhadnagy, nemkülönben a tüzemester régi osztrák tüzérek lévén, mit sem tudtak magyarul. Egyszer megmutatták, hogy miképen kötendők a töltények, de a távolabb ülők másnap hiába vártak magyarázatra. Munkájukat nemcsak hogy keveselték, de rendesen rossznak is találták, s folyton szidtak. Mindjárt az első napon ellesvén a kötési módot, azt a fiuknak megmutattam s megmagyaráztam, a miért a főhadnagy többször a legkiméletlenebb módon csendre intett, mit én „nix deutsch“ szóval elütöttem. Mindamellett mint a legügyesebbet főtüzérnek nevezett ki, miáltal a szolgálai munkától felszabadultam s napi zsoldom egy harmaddal megnagyobbodott.

Midőn Lukács Dénes őrnagyunk egy ízben a terembe toppant, hogy meggyőződjék a munka folyásáról és minőségéről, a főhadnagy panaszt emelt ellenem, mint veszedelmes ember ellen, ki mindig a legénységhez beszélek és ha csendre utasít, nem hallgatok szavára. Az őrnagy látni akart. Elmondám nagy vétkemet, mire ő megveregette a vállamat s arra intett, hogy csak tovább is oktalgassam a fiúkat. E szerepem rövid ideig tartott. November 5-éről 6-ára menő éjjelen az őrnagy szobáról-szobára járt s felhívott bennünket a csatatérre való előkészületre.

Utazás az osztrák határra.

Nóvember 6-án reggel 8 óra tájban kirukkoltunk. Lovas ágyu mellé állítottak fel bennünket, holott eddig gyalogsági ágyunál tettük meg napi gyakorlatainkat. Valami Csernyánszky (az első lovas ütegnél mint irányzó szolgált, s a pákozdi csata után a kórházba került) osztott be minket az ágyuhoz. Belőlem irányzót teremtett, pedig akkor látott meg először, azért később mint ütegparancsnok tüzimesterré neveztem ki. Ez alkalommal egy fél üteg indult utnak három hatfontos és egy vetágyuval, a másik fél üteg már az osztrák határon volt König Endre főhadnagy vezénylete alatt. Ez volt seregünkben az 5-dik számú lovasüteg.

Már rendben állottunk, midőn az őrnagy jött, hogy szemlét tartson fölöttünk. Első kérdése az volt, vajjon tudunk-e felülni, mire Csernyánszky előlépett s ígérte, ő megtanít bennünket mindenre — menetközben. Az őrnagy intésére felkapaszkodtunk az ágyukra, ki arra is figyelmeztetett, hogy a városban ne szálljunk le, hanem ülve s danolva menjünk keresztül. Ezen intézkedések közben érkezett meg hadnagyunk, Radenich János fiatal ügyvéd személyében. A hajóhídon keresztül robogva rágyujtottunk az ismert nótára: — Végig mentem az ormódi temetőn ... s az összes legénység segédkezett.

Az őrnagyi utasítás folytán naponta kis állomásokot tettünk, s délutánonkint szorgalmasan gyakoroltuk magunkat az ágyuk körül a szolgálatban. Csernyánszky és két régi osztrák tüzér (mind a kettő morvaországi; az egyik irányzó volt a vetágyunál, a másik névleg Radeczki az 5-ik számot adta ágyunknál) erősen befolyt arra, hogy a gyakorlatokban néhány nap alatt otthonosak lettünk.

Noha az üteg első fele König Endre parancsnoksága alatt Parendorfban táborozott, mi Gáta faluban ütöttünk sátot, hol naponkint kétszer tartottunk gyakorlatokat. Itt táborozott az első számú lovasüteg is Tompor százados parancsnoksága alatt. Egy napon közös gyakorlatra rendelt ki. Mi, ismervén az ő német hangsúlylyal ejtett vezényleti szavait, azok szerint tartottunk előzőleg próbát. Tervünk igen sikerült, mert míg az első üteg embereiből három megsérült, addig a mi embereinkben legkisebb kár sem esett, s a legpontosabban végeztük mozdulatainkat. De nem is rendelt ki többé Tompor — közös gyakorlatra.

Az első tüzelésem.

December 16-án korán reggel Gáta falut elhagyván egy magaslaton levő liget délnyugati oldalán állittatták fel velünk a négy ágyut. Hosszú veszteglésünk alatt hozzánk vágatott egy huszár törzstiszt, s tüzet parancsolt; de mi sehol sem látván ellenséget, kérdeztük, kire vagy mire kell tüzelnünk, mert a felénk tartó csoport, szelid juhok valának, melyeket két magyar huszár terelt felénk. „Lőjj, vagy leváglok“ — volt a válasz. De midőn a golyó a juhok közé vágódott, s azok szétszaladtak, a törzstiszt is elilant. Később a fedezeten lévő huszárok értésünkre adták, hogy az illető törzstiszt, Szegedy brigadéros volt, ki Windisch-Grätz proklamációja után cserben hagyta a magyar sereget.

Ugyan ezen a napon délután Pozsony előtt csatlakoztunk az üteg első feléhez. Itt adta át Radenich a másik fél üteget, mely majdnem másfél hónapig állott vezetése alatt, König Endrének, azon kérés hozzá csatolásával, hogy engem, ha lehetséges, mint tiszteltbeli tüzmestert, tovább is rangomban megtartsion. A százados maga elé parancsolt, s midőn meglátott, lovával elém vágott, s — „servus Jankó“ — szavakkal üdvözölt. Még az nap esti parancsban kineveztek tizedesnek, másnap, az az 17-én (vasárnap) Psota őrnagy, tüzérségi parancsnok pedig tüzmesternek léptetett elő.

(König Endre Rozsnyón több ízben (II. III. és IV. osztályban) iskolatársam volt. Azután beállott osztrák tüzérnek, hol 13 évig szolgált s tüzmasterségig vitte; onnan hadnagyi ranggal lépett át a magyar hadseregbe, s akkortájt már százados volt az 5-ik lovas üteg parancsnoka.)

Deczember 16-diki és 17-diki éjszakát Pozsonyban töltöttük.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az első tűz és visszavonulás Pestig.

December 18-án a kora hajnali órákban Pozsonyból Moson felé vettük utunkat.¹⁾ Ezen a napon, a ránk nézve oly fényes csatában állotta ki ütegünk a keresztelési tűzpróbát, és pedig oly szerencsésen, hogy sem emberben, sem lóban nem esett kárunk. Ezen körülmény oka lett azon vad lelkesedésnek, melylyel ezentul a hadviselés végeig ujjongva rohantunk a csatába.

E csatát tisztán a lovasság vívta mind a két részről. Az egész 1848—49-diki hadjárat alatt annyi huszárt egy csomóban és oly nagyszerű rohamot többé nem láttunk. A terep kitünő volt: nagy kiterjedésű rétság nyugatról és keletről erdőtől határolva, mintegy beszegve, s a leáldozó nap játszi sugaraitól beáranyozva. A csata ágyuzással vette kezdetét, s jó ideig szóltak az ágyuk, midőn rohamot fuvattak. Huszárjaink egy pillanat alatt verték vissza az ellenséges lovasságot, mely vad futásban keresett menedéket.

A csata után hivatásunkhoz képest folytattuk visszavonulásunkat,²⁾ azonban, — bár többször tanulmányoztam a térképet azóta, — hogy merre mentünk,

¹⁾ Görgey utóhadával az üldözésére kelt Jellasics bán előtt Mosonnál megállapodik, s öt erős ágyutűzzel és Vilmos-huszárokkal föltartóztatja és visszaveri.

²⁾ A győzelem igaz becse az ellenség üldözésében áll; e nélkül az eredménytelen, ha kivesszük a pillanatnyi előnyt. S ezt az alap igazságot megérteni — vezéreink soha sem tudták. — A kézirat szerzője pláne hivatásnak! nevezi a győzelem után a visszavonulást.

előttem ismeretlen. A mennyire a sötét éjszakán kivehettem, folytonosan mocsaras réteken haladtunk tovább; az út mentén álló, nagy szénakazlakat, s boglyákat házaknak néztem, melyeket huszárajaink felperzseltek. Végre is egy ilyen réten állapodtunk meg. Egyesek az élesztett tűz körül melegedtek, mások egy szál katona köpenyben, a csupasz és fagyos földre heveredvén, álmra hajtották fejeiket.

Idősebb Görgey István a maga művében azt állítja, hogy el voltunk vágva a sereg zömétől. Annyi bizonyos, hogy karácsony estéjét Téthen töltöttük, s becsületesen koplaltunk. Deczember 29-én ismeretlen helyről éjjel egy órakor útra keltünk. Lovamról, melyet akkor kaptam először, tizenhárom órai menet közben csak egyszer szálltam le etetés végett. Még az napon este Tatára értünk.

Tatáról másnap Csákvár felé vettük utunkat, hol teljes csendben hallgattuk a moóri ütközet ágyú zaját.¹⁾ Innen Székes-Fehérvár felé húzódtunk, hol Perczel Mór²⁾ szétvert seregének maradványaival találkoztunk.

¹⁾ Perczel (5.620 ember s 24 ágyu) a honvédelmi bizottmány egyes parancsára fogadta el az ütközetet Jellačic bánnal (16.000 ember s 52 ágyu) szemben, s a nélkül, hogy az ellenség hadi erején ismerte volna. A csatavesztés után mégis így kezdte meg a beszélgetést Görgeyvel (Tétény és Hamzsabég közt jan. 1-én): „a kemény vereség után, melyet Ottingernek (a bán lovassági tábornoka) a d t a m. ez sokáig nem lehet képes rendbeszedni magát“.

²⁾ Ha igaz, érdekes feljegyezni egy cigányasszony mondását, hogy — féljen a nevétől, t. i. Moórtól.

1849.

Januárus 3-án a tétényi¹⁾ ütközetben vettünk részt. Görgey Arthur Raksányi nevű hadsegéde kíséretében hozzánk nyargalt s elkiáltotta magát: reteriren! Akkor közülünk valaki önkéntelenül is e szavakra fakadt: Tábornok úr so' se halljam szájából e szót — reteriren! Erre Görgey jó kedvében azt mondá: Fiam, nem reterálunk, csak jobb helyet keresünk. A Duna jege már áll, s az ellenség rajta átkelve, hamarább lehet Pesten, mint mi.

Buda felé meneteltünk. Mig előttünk az egész sereg a lánczhidon átkelt, sok idő telt bele. A padló a hidon ez alkalomra deszkából volt rögtönözve s összeróva, s azt a mint az utolsó magyar katona is az első átkelés alkalmával átvonult, ismét fölszedték. Lehetett tizenegy óra este, mikor átfázva és kiéhezve az üteg az Uj-Épületbe bevonult, a hol fűtetlen szobákban kellett a zordon éjet, étlen-szomjan átvirrasztanunk.

¹⁾ Ottinger ki tőlünk elpártolt, Hamzsabég és Téténynél megtámadta Görgeyt, de ez a kezdetben győztes vértéseket huszársjaival visszaveri s estére, miután Vettertől hírül vette, hogy az ellenség átkelt a Dunán s Pestet fenyegeti, Promontorium (Budafok) felé visszavonult.

Vonulásunk Vácz felé.

Eddig azt sem tudtuk, hogy melyik dandárba, vagy hadosztályba voltunk beosztva. Januárus 4-én olvasták fel előttünk a parancsot, hogy mai napon Guyon Richárd ezredes hadosztályába osztottak be.

Pestről egyenesen Vácznak indultunk. Váczott Görgey Arthur híres proklamációján¹⁾ az altisztek részt nem vehettek, s csak később a bányavárosokban szereztünk róla tudomást, különösen Dessewffy Dénes százados és Szentpétery Tamás főhadnagy révén, kik a Nádor-huszároknál szolgáltak s rendes ágyufedezeztünket képezték, úgy szintén Üchtritz Emil báró őrnagy, később ezredes, közlése alapján, ki midőn Sréter alezredes Szélaknánál²⁾ harczképtelenné lett, a hadjárat végeig dandárnokunk maradt. Négy szem között nagy göndör hajam miatt „mein lieber krampusz“-nak nevezett.

Váczról³⁾ Rétsághon keresztül Ipolyságra jöttünk

¹⁾ Görgey két kiáltványt készített, s terjesztett be a haditanács elé. Az elsőben — kelt jan. 6-án — egyebek közt vádolja a honvédelmi bizottmányt, hogy Pestről „megfoghatatlan módra“ távozott; hogy Windisch-Grätz fővezérhez követséget küldött, s ezzel a hadsereget „gyámoltalan, tétlen, sőt sikamlós helyzetbe juttatá.“ Seregét tehát „a legnyomorubb sorstól, a benső feloszlástól megmenteni“ akarván, felhívja katonáit, hogy vagy szolgálják tovább is a hazát, vagy mint „gyávák és árulók“ azonnal hagyják el zászlóikat. Görgeynek tudvalevőleg Budapesten sorban fölmondták szolgálatukat a régibb tisztek. A kiáltvánnyal pedig elérte azt, hogy a kilépések megszűntek. A második kiáltvány (kelt jan. 4-én) „a feldunai hadsereg nevében“ szól, hogy e sereg „a márcziusi alkotmányt“ védi stb.

²⁾ Régi könyvekben „Windschacht“ fordul elő.

³⁾ Görgey serege (15.000 ember s 72 ágyu) Váczról uj beosztással (jobb szárny: Aulich, közép: Kmety, balszárny: Piller, tartalék: Guyon) két irányban halad. Hadának $\frac{1}{4}$ -e Szob és Nagy-Szombat felé, a többi

éjjelezni. Innen másnap⁴⁾ reggel elég rendetlenül szedelőzködtünk fel, s Szemere és Tompa táján az osztrákok utól is értek, s egész erővel vetették magukat reánk. A hideg oly nagy volt, hogy az ágyu-emelő készüléken az olaj megfagyott s a nélkül, hogy az emelő készüléket használhattuk volna, kellett lőnünk. Ezen megrohanásnál érte ütegünket az első veszteség. Egy ágyunál négy ló esett ki s csakis Füzesesséry nevű kocsis és az 5. számú Bothár, beszterczebányai czipész legény lélekjelenlétének és vakmerőségének köszönhető, ki egy osztrák lovast emelő rudjának hatalmas ütésével küldött a más világra, hogy az ágyut megmentettük.⁵⁾

Az éjjeli szállásul szolgáló Füzes-Gyarmatot nagyon későn értük el. Itt a legénység nemcsak meleg szobát, de jó ellátást is kapott, s a füzes-gyarmatiak még hires dohányukkal is kedveskedtek. Füzes-Gyarmat után Báth volt a legközelebbi állomásunk, hová reggel a zordon hideg miatt, délután pedig a sűrűn, nagy pihékben szállongó hóban teljesen kimerülten érkezünk meg.

Rétságh, Nagy-Oroszi, Léva s Lipótvár irányában Simunich ellen vonul, hogy ennek seregét szétverje s Lipótvárt fölzsabadítsa. De új tábornoki főnöke Bayer tanácsára e „nyaktörő” szándékától elállott, s főfigyelmét seregének a bányavárosokban való kipihenésére és fölruházására fordítá.

⁴⁾ Számításaim alapján e nap keletét jan. 11-re (csütörtök) tehetem.

⁵⁾ Csorich támadására Guyon utóhadával hátrálni volt kénytelen

A szélaknai csatározások.

Báthról a meredek s azonfelül magas hóval borított utakon nagy nehezen kapaszkodtunk fel a hegyekbe, s tizenegy felé járt az idő éjjel, midőn Szélaknán megállapodtunk. Herczog nevű bányatiszt-nél voltunk beszállásolva, hol hideg fogadtatásban részesültünk. Nem a saját lakásán, hanem egy külön, üresen álló, s fűtetlen házában helyezett el. Itt az egyik leánya köménymagos leveshez és káposztához fa és bádóg kanalakkal kedveskedett. Már maga a fogadtatás boszantott; de az említett evőeszközök teljesen kihoztak sodrunkból. Az elég fiatal és csinos kisasszonyhoz e szavakat intéztük: Kérjük, mondja meg kegyed, — miután nem tudjuk, ha a házi asszonyhoz, vagy a házi kisasszonyhoz van-e szerencsénk —, rablóknak néz-e minket, mikor ilyen fényes asztali készlettel tisztel meg bennünket? Ő zavartan távozott, s mi a sovány vacsora elfogyasztása után nyugalomra tértünk.

A reggeli már urias volt. De még nagyobb volt a meglepetésünk, midőn König Endrét, Radenich Jánost és csekélységemet a házi úr magához hívott ebédre, s ebéd után az egész ott mulatási időszakunkra szállásra is magánál marasztalt. Körülbelül nyolcz napon át tartózkodtunk nála.

Ezen idő alatt sokat szenvedtem az előőrsi szolgálaton. A zord hideghez még a szél is csatlakozott; s a hó magassága elérte az egy métert. Az utolsó két éjen át nyakig kapartuk be magunkat a hóba, s

így védekeztünk a megfagyás ellen, mert az ellenség közelébe miatt, tüzet rakni nem volt szabad.

Két ízben volt itt összecsapásunk az osztrákokkal. Az első¹⁾ összetűzésnél nekünk kedvezett a szerencse, de az utolsó²⁾ napon a csatát elvesztettük, s vissza kellett vonulnunk. A visszavonulás nehézségeiről s veszedelméről csak annak lehet fogalma, a ki valaha ezen Isten háta mögött fekvő helyen téli időben megfordult. Ezen alkalommal ütegünk egy ágyuja a mélységbe zuhant, s miután azt kivontatni lehetetlen volt, hogy az ellenség valamikép hasznát ne vehesse, beszegeztük. Emberben vagy lóban különben kárunk nem esett. Az egész hadosztály sem szenvedett nagyobb kárt az emberekben; de annál leverőbben hatott mindnyájunkra, hogy Sréter alezredes, dandárnokunk, ki a Nádor-huszárok két századával Csehországból³⁾ jött meg, harczképtelenné lett.

E roppant hegyekkel körített helyen nagyszerű volt, különösen este az ágyuk dörgését hallani. Midőn egy ágyu szólt, az annyira visszhangzott, mint hogyha négy-öt ágyut sütöttek volna el.

A csatatérrel egyenesen Selmeczbánya felé húzódtunk. Csupa hegyen-völgyön, hóborította keskeny utakon végre valami nagy hegyre értünk, melynek

¹⁾ Egybevető kutatásaim szerint ezen összetűzés jan. 19-én történhetett, a midőn Guyon tulnyomó erővel Salis őrnagyot s Csorich tábornok előhadát Steinbachig visszaverte.

²⁾ Valószínűleg 21-én. E napon d. u. 3-kor lép föl támadólag Csorich altábornagy Wyss dandárával (4 zászlóalj, 6 lovasszázad s 24 ágyu) Guyon 3 ezernyi hada ellen Windschachtnál a Wartha-hegyen. Seregünk Szélaknáról másfél órai kemény utczaharcz után, bekerítettéstől tartva, miután Simunich hátba fenyegetett, Selmecze huzódik el.

³⁾ A szabadságharcz kitörésekor hazánk 18 ezer főnyi hadsereg felett rendelkezett, a többi a hazán kívül állomásozott. Ezek értesülvén a haza veszedelméről, felső engedelem nélkül hagyták oda állomásaikat. Első volt Lenkey százada (jun. 1.) a Würtemberg huszárezredből (Gácsország). Így kerültek haza a Csehországban állomásozó huszárok Sréter kapitány és Dessewffy hadnagy vezérlete alatt Prágából. Midőn pedig 1848. aug. 20-án Ferdinánd m. király elrendelte a magyar ezredek elbocsátását, az osztrákok sokat visszatartottak, másokat Magyarországi helyett — t é v e d é s b ű l ! — olasz csatatérre rendelték.

nyergén rétféle kicsiny tisztás volt. Itt az üteg két ágyujával és két szakasz Nádor-huszárral előörsön maradtunk, a hadosztály pedig Selmeczbányára vonult.

Midőn a hegyre kapaszkodtunk, s a hold néha néha kibukkant, sugarai délnek szép kastélyt ezüstöztek meg, melyről azt mondták, hogy Szent-Antal. (?)

Éjjel nagy köd lepte el a hegyeket, hogy reggel alig láthattunk tíz lépésnyire. Mielőtt tovaindultunk volna, az előörsi parancsnok a lovak etetését rendelte el; s a legénység is hozzálátott a szalonna sütéshez. E közben egy 13-ik zászlóaljbeli tót gyerek termett közöttünk s kérdé: mi a jelszó? S kezdé beszélni, hogy fekete szijasok jönnek s „vorwärt, vorwärts!“ szóval előnyomulnak. Az előörs parancsnokának alig tolmácsoltuk meg a tót gyerek beszédét, az osztrák vadászok már is ránk tüzeltek. Gyalogságunk nem lévén, gyorsan szerszámoztunk és Selmeczbányáig ügettünk,¹⁾ hol meg sem állapodva tovább folytattuk utunkat Bélabányáig, a hol megebédeltünk. Ezer szerencse, hogy csak egy tüzer-tizedes térdét lőtték keresztül. Egyéb kár nem esett közöttünk.

Bélabányáról a Garam folyón túl Bucsán állapodtunk meg, hol a paplakon 20—25 tiszt volt szállva. Másnap Kovácsiban, majd Zólyomban, s végre Hajnik-, és Ribárban, Szliács fürdő közvetlen tőszomszédságában éjjeleztünk. Ezek után a legközelebbi állomásunk Beszterczebánya²⁾ volt. A parancs úgy szólt, hogy itt kell az éjszakát töltenünk, és magunkat a szükségesekkel ellátnunk. Tizenegy óra lehetett, mi-

¹⁾ Jan. 22. Guyont Selmechnél Csorich (Wyss-dandár) a város felől szemben, Collery ezredes A.-Hámor felül oldalt támadja meg. Görgey Puzstelnik csapatja egy részével sietett ugyan alvezére segítségére, de Guyon a közben Bucsára hátrált. Seregünk Zsarnócz és Hodrics közt gyáva futásnak eredt, mire Görgey is szaladni kénytelen. Veszteségünk: 60 halott, 120 sebesült, sok fogoly, s Selmecezen számos fegyver; osztrákoké 5 halott, 16 sebesült. Puzstelnik a fogságban sebében belehalt.

²⁾ Görgey jan. 24. Beszterczebányán összpontosítja összes hadait.

dőn a városba értünk. Étel és ital nélkül kellett az utczán a nagy hidegben állanunk, míg megjött a parancs,¹ hogy Görgey Lipótnak, Guyon pedig azonnal Breznóbánya felé vonuljon. Rögtön a parancs után Dubovára indultunk, s másnap este már Breznobánya falai közt pihentük az út fáradsalmait. Ez volt a civilizált világ utolsó állomása Iglóig.

¹⁾ Görgey Besztercebányáról két vonalban vezetteti hadseregét, hogy Lőcsére érjen. Guyon és Piller ezredesek hadosztályaikkal a Garam felső völgyén Pohorellán, Vernárdon, Sztraczenán és Hútán át Igló felé tartanak; Görgey Aulich és Kmety hadosztályaival 20° R. hidegben és 16 órai folytonos menetelés után Revuczára érkezik.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A szenvedés és éhezés három napja.

Breznóbányáról a korai hajnali órákban útra kelvén folyton a Garam mentén haladtunk. A kemény hideg, a verőfényes nap és teljes szélcsend uralma alatt nem járhatta át csontjainkat, mégis a hosszú és erőszakolt menetelés, valamint a silány ellátás a legénységet annyira megviselte, hogy a gyöngébbek rendre kidültek a sorból. Ezek felszedésére a Nádor-huszárok voltak kirendelve.

Különösen a második beszterczei zászlóaljból, melylyel Guyon hadosztálya Beszterczebányán gyarapodott Mikoványi Károly őrnagy parancsnoksága alatt, dültek ki a legtöbben. Ezek egyikével történt, hogy a 18 év körül lévő tót fiu alig feküdt le a hóra, már is aludt, s midőn a czirkáló huszár keltegette és kérdezte, melyik zászlóaljból való, csak azt mondogatta: stvrti kompánia. Ebből a huszár csiri kompániát csinált, s mivel száma nem volt, ezen név alatt lett ismeretes e zászlóalj egészen a fegyver letételéig. Csak késő nyáron kapta a 124-ik számot; de büszkeségében tüntetett is ellene.

Pohorellán a gömörmegyei küldöttség jött tisztelegni Guyonhoz; de a legénység mindamellettt ebéd nélkül maradt. Öreg este volt, mire ütegünk Telgártra bevonult. Hus helyett kevés szalonnát és juhtúrót, s még kevesebb kenyeret kaptunk — azzal a világos parancscsal, hogy ez két napra való leend.

Telgárt nyomorult, hegyek közé szorult tót község, s még nyomorultabb házakkal, föltéve, hogy a kis vityillókat házaknak lehet mondani. Némi kárpótlásunk mégis volt, hogy fedél alatt, s ha nem is mindnyájan, de nagyobb részünk meleg helyen aludt.

Másnap, február 1-én, hajnal hasadtakor járhatatlan utakon átkelve a regényességéről híres Sztraczena völgybe léptünk. Az első napon a szűk völgy két oldalánál, hóval borított fenyőszálainál, s a keskeny ut mellett folydogáló kis pataknál egyebet nem láttunk. Az est szürkülete végtusáját vívta az éjnek beálló sötétjével, s mi ezen közben érkeztünk a gróf Csáky-féle vashámorokhoz. A szálláscsinálók feleslegesek voltak. — Mert a ki a vashámorok valamelyikébe be nem juthatott, vagy az eresz alá, vagy a 6 podgyász-szekér alá igyekezett. Miután ennivalót egyáltalában nem kaptunk, szerencséről beszélhetett az, a ki a telgárti túróból valamit megtakarított.

A következő nap reggelén a Sztraczena völgy egy megragadó pontjához értünk. Itt a völgy oly szűk, hogy darab kőszikla, mely valaha a hegy oldaláról legurult, az utat teljesen eltorlaszolta. Az út számára a kősziklán át kaput vájtak, melyen a mint áthatoltunk, szemközt a völgy jobb oldalán igen meredek kősziklás bércezt pillantottunk meg. A bérce-orom csúcsán egymagában szép szálas fenyőfa állott, tetején egyszerű kereszttel, melyet bizvást nemes kedély állított föl más igaz hívők lelki vigasztalására. A fakesztre éppen áthaladásunk pillanatában ragyogóan fényes nap-sugár vetődött. E megragadó, fönséges látvány szavakba nem önthető hatást gyakorolt a legénységre.

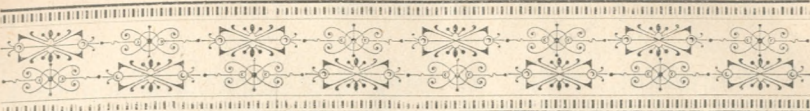
A 33-ik zászlóalj, melyet Csongrád megyében toboroztak össze, folyton szidta ezen görbe országot, s majdnem Isten káromló szavakra fakadtak, midőn váltig erősítgették, hogy ha az Úr Isten nekik aján-

dékozná ezen görbe országot azon feltétel mellett, hogy ott kell lakniok, azt mondanák: Uram tartsd meg ajándéodat! De a mint a jelzett kapun áthaladtak s meglátták a bércezen a fakeresztet, meg a gyönyörű jelenséget, vallásos áhitat szállotta meg őket s csodálkozásukban egyre kérdezgették, hogyan mászott fel az illető a magas hegyre azzal a kereszttel, s kinek a segítségével czipelte azt fel a fa tetejére.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az iglói éjjeli meglepetés.

Az éj sötét leple még az erdőben borult reánk. Február másodikát irták, midőn átfázva, éhségtől és szomjúságtól megkinozva és az út borzasztó fáradalmaitól elcsigázottan érkeztünk Iglóra. A lakosság nagy lelkesedéssel fogadott, s étellel és itallal bőven ellátott minket. Az elszállásolás előtt a parancs úgy hangzott, hogy itt másnap pihenőt tartsunk, s csak ágyuszóra kell kirukkolnunk.

Sztraczena felől a városba régi, keskeny kapun keresztül érkeztünk. A városnak ezen része, a menyire a sötét éj szintelen fátyola látni engedett, Velence módjára árkádos házakból állott. A keleti, azaz Lőcsére vezető oldalán volt elszállásolva az ütegünk legénysége, jó magam vendéglőbe szorultam, mely csak úgy hemzsegett a sok főtisztától és czivil embertől. Az utóbbiak között Deszatnik (akkor már Tizedi) Andrásban régi pesti iskolatársamra ismertem. Látásom igen meglepte őt. Hozzám közeledvén nem természetes és fátyolozott hangon feltűnő kérdéseket intézett, nevezetesen: hány emberből, ágyuból és huszárból áll a hadosztályunk, jól vagyunk-e felfegyverkezve, s nem tartunk-e attól, hogy a közel álló ellenség el fog minket az álomban nyomni. Midőn látta, hogy ily kérdésekre választ nem nyer, beszédét a régi időkre terelte s végül óvott, hogy ne bizzuk

el magunkat, mert itt meglepetésnek¹⁾ is lehetünk kitéve, s azzal anélkül, hogy viszontlátást mondott volna, észrevétlenül eltűnt.

Az álomból egy előőrsi közlegény vert fel bennünket s nyomban szólt az ágyu is. A legénység oly mélyen aludt, hogy nagyobb részét hajánál fogva kellett az ágyból kiránczигálni. Mikor előállottunk és a lovakat az ágyu elé befogtuk, már javában égett a város Lőcse felől, sőt a templom tornya is tüzet fogott. Ütegünk a templom mögött állott, míg a többi gyalogság nagy rendetlenségben tolult kifelé azon a kapun, a melyen az imént bementünk. Ezeket feltartóztatni és rendbe állítani kárba veszett munka volt. Guyon a VI. gyalogüteget vezényelte az égő utczába. Székely József főhadnagy (?) vaktában neki rontott az utcának, hol az első sortüzelésre, mint akkor beszélték, 14 ember és 20 ló lett harczképtelen. Két ágyu pedig csak harmadnapra került elő.

Megemlítésre méltó, hogy a 33-ik zászlóalj több legényének a nadrágja, miután nem volt érkezése az öltözködésre, a nyakába volt kötve. Így vonult ki a különben nagyon pontos és hős katona, Gosztonyi József százados is a százada élén. A még mindig mámoros fiuk folyton azt ismételték: „na, hol van már az az ellenség? vezessenek már az urak elejébe, hadd verjük meg őket!“ S csakugyan sikerült is nekik a megszállott utcát az ellenségtől megtisztítani. Ugyanekkor a Nádor-huszárok Dessewffy Dénes vezénylete alatt künn a városból az ellenséges lovasságot verték vissza s két rakéta-állványt és három ütegekocsit tele rakétával foglaltak el. Midőn a tüzerek ezen kocsik megmentésén fáradoztak, parancsnokuk e

¹⁾ Tényleg megtörtént. Február 2. és 3. között éjjel Kieszewetter őrnagy (4 század gyalog, 1/2 lovas-század, 3 ágyu) Guyont váratlanul megtámadta; de katonáink az ellenséget Szepes-Váraljáig visszaverik.

szavakra fakadt: „lasst's denn die Hunde wissen ja nicht, was das ist!“

Akkortájt közszájon forgott, hogy 125 sebesültünk¹⁾ volt. Igen nagy veszteség érte a Nádor-husárokat, kik Szentpétery Tamás, hős főhadnagyuk elestét felette fájlalták. Midőn Dessewffy és Szentpéteryvel mint szálláscsinálók már közel jártunk Iglóhoz, a nagyon hallgatag Szentpétery egyszerre felkiáltott: „de halljátok fiuk, ma csakugyan mulatok!“ Az ütközet után, midőn Dessewffy az ellenség üldözéséből visszatért, e szavakkal köszöntött: „Szentpétery csakugyan nagyot mulat; de örökre. Ilyen a katona-élet!“

A hogy az ágyuszó és a harczy riadó kiverte szemünkéből az álmot, és a csatazaj ismét elnémult, szállásról többé szó sem esett. Künn az utcán tábo-roztunk, mig megjött a parancs, hogy Szepes-Váralja felé huzódjunk. Ezen őgyelgés alatt járt szájról-szájra, hogy a vázolt éjjeli meglepetést a város jegyzője Rumi (?) okozta, ki személyesen volt jelenteni az osztrákoknak, mily elesigázott állapotban érkeztek Iglóra. S ezt Tizedi András gyanus kérdezősködése erősítette.

Az esti alkony szürkülete erősen magára ölté a hosszú éjszaka sötétjének nehéz fátyolát, mire Szepes-Váralján termettünk. Itt mindig résen állottunk két éjjel és két nappal az ágyuk mellett kegyetlen, zord hidegben és csipős, metsző szélben, mig végre február 5-ére virradó reggel Branyiskó felé vettük az irányt. Hogy mely órában állította meg Guyon az egész had-osztályt, a sűrű köd miatt, mely a mezőt és az erdőt egyaránt fődte, nem tudni. Elég annyit megjegyezni, hogy a legénység közt pálinkát osztottak szét, a mi az ellenség közel voltát jelezte.

²⁾ Veszteségünk 30 ember, sebesültekben és holtakban, az osztrákoké 20 sebesült és 4 halott s 2 ágyu.

Branyiszkó bevétele.

Rövid pihenés után, a mint tovább indultunk, feltűnt a látóhatáron — Branyiszkó. Az országut kilencz kanyarulatban kapaszkodik fel a magas hegygerinczre, mely választóvonalat képez Szepes és Sárosmegyék között. Az első kanyarulaton, mely valami erőd lát-szatát keltette a szemlélőben, az osztrák ágyuk, két oldalról pedig az erdő szélén gyalog és lovassági fedezet volt felállítva. Ezt látván, mi is csatarendbe sorakoztunk. Az 5. lovasüteg és a rakéta-batteria, melyet Iglón foglaltunk el az osztrákoktól, képezte az országut baloldalán a magyar sereg szélső balszárnyát. Alig, hogy harczvonalba állottunk, azonnal tüzelni kezdtünk az ellenségre. Embereink látván, hogy nekünk is vannak rakétáink, azon balhiedelem következtében, hogy a kinek az a fejére esik, rajta keresztül ég a sarkáig, nagy örömben és lelkesedésben törtek ki. Ezt akkor biztos kilátás gyanánt vették a győzelemre.

A második beszercei zászlóalj, a Csiri Kompánia, tőlünk jobbra az országut alatt két egybeszakadó patak között nyelvalaku szántón foglalt állást. A fiuk ma szagoltak először puskaport. Egy granát közelükbe esett s ott szemük láttára szétpattant, mire azok, mint a csirkék, szétfutottak s miután sem a tisztek szava, sem a huszárok kardlapozása a futókat meg nem állit-hatta, Guyon ágyugolyóval lövetett közéjük. Ez intéz-kedésnek meg volt a kívánt eredménye. Mert a tót

fiuk e szavakra fakadtak: „hová menekülsz, mikor elül is golyó, hátul is golyó.“

Ezen idő alatt sikerült az ellenséges ágyuk fedezetét az erdőbe való visszavonulásra kényszeríteni, s ütegeinkkel egészen a hegy lába alá előnyomulni. Granátokkal óhajtottuk az ellenség ágyuit az első kanyarodásból szétugrasztani, azonban hirtelen ott termett Guyon s az előnyomulás folytatását rendelé el. Radenich János hadnagyot, ki ellenvetést tett, mondván, hogy az lehetetlen, mert előbb kell az ellenséget granátokkal állásából kiforgatni; a legénység jelenlétében főbe akarta löni. Radenich elébe állott. Itt állok, — ugymond — de addig, míg legalább két lövést nem tettünk, szó sem lehet előnyomulásról.

Mig ezek történtek, addig a 33. zászlóalj az országot két oldalán csatasorba állott. Ekkor intézte hozzá Guyon e nevezetes szavakat: „Elöl dupla Löhnung — hátul kartács!“ Tényleg e naptól kezdve a zászlóalj két hónapon át kétszeres zsoldot huzott s zászlajára báró Révay Gizella és Róza urhölgyektől igen diszes szalagot kapott.

A granátok pontos vetése az osztrák ágyukat csakhamar hátrálásra kényszerítette. A mi összes ágyuparkunk pedig fedezet nélkül a meredek uton kezdett a hegyre kapaszkodni. Az 5. lovasüteg menetelét a 33. zászlóalj előrenyomulása szerint mérsékelnünk kellett, mert a meredek hegy oldalai hóval valának födve, mely körülmény a csuszást nagyban előmozdította. Itt tüntette ki bátorságát a hadosztály tábori papja. Erdősi Imre,¹⁾ ki feszülettel kezében felettte nagy hidegvérrel folyton a legénység előtt haladt fölfelé, s megmegfordulva — „csak utánam fiaim!“ — szavakkal bátoritá őket.

¹⁾ „A branyiszkói hős“ nevezet alatt ismeretes a művelt közönség előtt.

Abban, mit id. Görgey István és utána mások is
 irnak, hogy minden kanyarulatot külön rohammal
 kellett bevenni, alaposan tévednek. Az ágyuk fedezet-
 lenül haladtak fel az országuton s midőn a legfelső
 kanyarulatot is meghaladta az első ágyu és a nyereg
 tetejére vezető, elég hosszú egyenes vonalba felértünk,
 láttuk meg az osztrákok négyszögben álló tömegét,
 kik sortűzzel fogadtak. Szerencsénkre a golyók nagy-
 részt fejünk fölött repültek tovább, vagy a magasból
 az ágyukra borsó gyanánt hullottak le. A mint az
 első ágyut lemozdonyoznunk s szerencsésen lőnünk
 sikerült, úgy, hogy a golyó az ellenség erős falanxát
 ketté hasította, tőlünk jobbra a hegy tetején hatalma-
 san dörgő — éljen a magyar! — kiáltás hallatszott,
 mire az osztrákok nagy ijedtséggel egérutat véve,
 Siroka felé rohantak.¹⁾ A dolgot azonban nem hagytuk
 annyiban, hanem a Nádor-huszárok fedezete alatt
 üldöztük az ellenséget jóval Sirokán túl, hová éjszakára
 visszatértünk.

Másnap, azaz február 6-án ismét csak a Nádor-
 huszárok fedezete mellett Eperjesnek tartottunk, hová
 a déli órákban érkeztünk meg Dessewffy Dénes szá-
 zadossal elsőknek szemle végett és Szelestey mellék-
 nevű (?) kerületi táblai birónál vettünk szállást. Ebéd
 alatt egy szekerészeti tiszt kikelt ábrázattal rontott
 be a terembe s félelmes izgatottsággal inkább hadarta,
 mintsem beszélte, hogy a huszárok és tüzérek lovait
 az eperjesiek megmérgezték. Rögtön kirohantunk, de
 a hír nem bizonyult valóznak.

Szállásainkra vissza sem térvén parancs folytán
 Kassára indultunk. Menet közben, ha nem csal emlé-

¹⁾ Görgey Guyont küldte Korotnokról Schlick ellen. Guyon Deym
 vezérőrnagyot és a segítségére jött Kiesewetter őrnagyot d. e. 9 órákor
 támadta meg. Az ütközet a leghevesebb a hegyen volt és az éj beálltaig
 tartott. A császáriak vesztesége majdnem háromszor oly nagy, mint a
 mienk.

kezetem, Aboson állapotunk meg már késő este s itt több napig időztünk. Azt azonban biztos adat gyanánt irhatom, hogy birtokosa Mariássy uri ember volt s nagy schwarz-gelb hireben állott, mi miatt szökött is előlünk. Guyon vezérkarával a kastélyba szállásolta be magát, hol a pincze borait lefoglalta és a legérység között szétosztotta. Az 5. ütegnek egy átalag hordó tokai aszúbor jutott. Képzелhetni, mily jókedvre kerekedtek erre a fiuk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szabadulás a Kárpát hegységből.

Abosoni mulatásunk utolsó napján este 7 órakor rukkoltunk ki, és tizig kellett várakoznunk a dermesztő hidegben és ködben. E közben jött hozzánk báró Üchtritz Emil dandárnokunk egyenesen a haditanácsból, és ezen szavakra fakadt: — Der Schurke hat uns wiederum verrathen; diese Nacht um zwölf Uhr bricht der Schlick von Kassau auf, und wir fahren Morgen plein Parade nach Kassau. A mondott időben visszamentünk szállásainkra, hogy másnap a hajnalhasadás halaványan pirkadó árnyalatánál utnak induljunk. De még mielőtt a regg átvette volna a rózsás ujjú hajnaltól az uralmat, egy fenyőerdőnél állapotunk meg, hogy magunkat zöldággal ellássuk, csákónkat vagy sapkáinkat feldiszítsük, és így vonuljunk be Kassára, mire a nap delelőhöz jut.

Másnap Nagy-Ida volt az első állomás, hol igen szép terünk nyílt a gyakorlatra, melyet oly hosszú idő után meg is tartottunk. A terjedelmes és szép mező, melyet valahára elértünk, a legénységbe új életet és bátorságot öntött.

Nagy-Ida után Szepsi következett, honnan teljes három napon át ezen menetelt ismételtgettük: Szepsi-ből Jászóra, Jászóról Meczenzéfbe és vissza, holott az ellenség Torna-Józsafői vonalon igyekezett körmeink közül kiszabadulni. Ekkor nemcsak sok tiszt, de a

közlegények között is akadtak, a kik részint árulásról, részint rossz vezetésről nyíltan kezdtek beszélni.¹⁾

Figyelmen kívül nem hagyhatom, hogy midőn első napon megjelentünk Jászón, a premontreiek fényesen megvendégelték a magyar tiszteket. Az ebéden részt vett maga Görgey is.

A mint Szepsiből véglegesen kivonultunk és Torna felé haladtunk, a távolból ágyuszó ütötte meg fülünket. Menetközben hírt vettük, hogy a mieink Józsa-főnél²⁾ az ellenséget megverték.

Tornán, Szendrőn, Edelényen, Szent-Péteren és Miskolczon³⁾ át Emődnek tartottunk, hol másfél napig veszteg hallgattuk a Kápolnánál⁴⁾ dörgő ágyukat. Végül dél felé indultunk. Hol éjjeleztünk, arról adataim nem szólnak.

A következő nap reggelén lassan szedelőzködtünk fel. Kettőre járt az idő, midőn a csatatér vonalába jutottunk. Addig is, míg Kerecsendtől az országuton nyugatnak haladtunk, s fel a partra igyekeztünk, szünet nélkül találkoztunk a harcztérről szállított sebesültekkel, mi a legénységre nagyon leverőleg hatott. A domb hátát elérve, ütegünk az országuttól balra frissen feltört szántóföldön foglalt állást, s nyomban megkezdte a tüzelést. Az előnyomuló osztrákok végre engedni

¹⁾ Dembinszky fellépte oka lett a taktikai egység és az egyöntetű eljárás megbontásának. Görgey, hogy a fővezéri botot visszaszerezze fondorlatokat szőtt a hadsereg törzstisztjei között, kik ellennyilatkozatot adván ki. Dembinszky visszahívását követelték. Sőt Görgey, kibén Kossuth nem bízott meg, a maga személyében is Dembinszky ellenére járt el. Ebből eredtek a mondott hátrányok, melyekből csak az ellenség húzott hasznot.

²⁾ Piller ezredes február 13-án Deym vezérőrnagyot Szén mellett (Tornam.) megverte. Deym vesztesége 160 ember. A kézirat szerzője, véleményem szerint, ezen támadást és vereséget érti.

³⁾ Február 22-én.

⁴⁾ Február 26-án az ütközet eredménytelen. Másnap látván Dembinszky, hogy sikerre nincs kilátás, délután 3 órakor elrendeli a visszavonulást és pedig Kerecsend, Füzes-Abony és Maklár irányában. Veszteségünk 1200 halott és sebesült, s 500 fogoly; osztrákoké 60 halott, 259 sebesült s 32 hiányzó. A Zanini zászlóalj (olaszok) az ellenséghez átpártol.

kényszerültek. Midőn parancsot adtak az ágyuzás be-
szüntetésére és a visszavonulást megkezdtük, a nap
már leáldozóban volt. Az éjszakát Kerecsenden töltöttük.

Éjjel havazott. Reggel sajátságos látvány volt a
szabadban heverésző s hóval fődött csapatokat szem-
lélni. Kerecsendről Mezőkövesdig vonultunk vissza,
hol az egész magyar sereg összpontosult. Alig álla-
podtunk meg, már riadót fújtak. Az ellenség előcsa-
pata támadást¹⁾ intézett előőrseink ellen. A Miklós-,
és Hunyady-huszárokat vezényelték a harcra, kik
megállva a sarat, rövid idő alatt hoztak magukkal
foglyokat és két lovaságyut. Ezek egyikét az 5-dik
üteget kapta pótlásul a Szélaknán vesztett ágyu fejé-
ben. Ütegünk ismét nyolcz ágyuval rendelkezett.

A lelkesedés tetőpontját érte, midőn a huszárok
győzelmet arattak az ellenségen, de különösen azon
okból, hogy itt minden ember saját szemeivel látta
először, hogy a magyar sereg mily tekintélyes szám-
ban van, s mily erőt képvisel. Itt történt az a hal-
latlan eset, hogy az egész hadsereg önmagától, min-
den vezényszó nélkül indult az ellenség ellen, óhajtván
a döntő csatát. Dembinszky azonban visszavonulást²⁾
rendelt, mi a seregben visszatetszést szült, s sokan
tiltakoztak is a parancs ellen.

¹⁾ Febr. 28-án Csorich tábornok, Deym lovas dandárával Kmetz
ezredest Szihalom és Mezőkövesd közt üldözőbe veszi és futásra kény-
szeríti, de Guyon és Aulich ezredek huszáraikkal Deymot visszaverik
s tőle 3 ágyut elfoglalnak.

²⁾ Dembinszky fővezér e győzelemtől föllelkesült hadseregét, mi-
után támadást sürgető alvezérei tanácsát visszautasítja, Négyes, Eger-
Farnos, Sz. István és Lövő helységében szanaszét rendezi szállásra.
Dembinszkynek ezen elszállásolási intézkedéseit akkortájt a legkemé-
nyebben elbírálták.

A visszavonulás Tisza mögé, és a parancsnoki csere.

Guyon hadosztálya csupa kátyú és mocsár között Négyesnek haladt, hönnet Poroszlónak, majd a tisza-füredi hidhoz volt rendelve. Itt szakadatlanul előőrsi szolgálatot teljesített, míg nem Guyon azt hosszszas unszólásra fölváltotta, és Tisza-Füredre rendelte.

Tisza-Füreden hadosztályunkban nevezetes és előnyös eset állott be. Parancsnokot cseréltünk. Kossuth itt tudatta Guyonnal tábornokká és a komáromi vár parancsnokává történt kinevezését. Helyét Kmety alezredes, ki a mozgalmak elején Székes-Fehérvárott a Schwarzenberg ezredben szolgált, mint parancsnok foglalta el.

Kossuth azért jött Tisza-Füredre, hogy Görgeyt elfogassa; de miután személyesen meggyőződött arról, hogy a sereg, s különösen a tisztikar mennyire ragaszkodik hozzá, ezen szándékától elállott, sőt még ideiglenes fővezérré is kinevezte.

Itt helyén van elmondani azon legendát, mely a seregben szájról-szájra így adatott: Görgey egy éjjel későn érkezett meg Tisza-Füredre, s egyenesen Lipcsey Tamás házának, hol Damjanics és Klapka szállva valának, tartott. A két tábornok már régen aludta az igazak álmát, midőn Görgey az éhségtől és fáradságtól kimerülve szeretett volna ledülni, de nem volt hová. Megragadott egy széket, köpenyébe burkolta a tám-

láját, s azt vánkosnak felhasználva végignyult a földön. Reggel, midőn Damjanics fölébredt, s a földön ismeretlen, szemüveges embert látott, nagyot bámult, míg végre megszólalt: — Ugy-e te Görgey vagy? — te nekem tetszel, — ha mi ketten kezét fogunk, sok jót tehetünk, — te kibékítesz minket a királylyal, én pedig szétverem a debreczeni fecsegőket. — Eddig a legenda, s ezért (?) nem merte Kossuth elfogatni Görgeyt.

Hol találkozott Görgey Damjanicscsal először, arról biztos adat nem szól. Id. Görgey István Gyöngyöst említi az első találkozás helyéül, a legenda azonban ennél sokkal korábban forgott a közszájon.

Tisza-Füredről Tokajnak vevén utunkat Polgáron állapodtunk meg pihenés végett. Itt láttuk az új vezért először, ki maga élő szóval adta ki a parancsot, hogy reggel erről a térről indulunk a további utra.

A hajnal alig hasadt, mikor riadót fuvatott. A Nádor-huszárok, és az 5-ik lovasüteg hét percz alatt rukkoltak ki, miért a napi parancsban dicséretet kaptak, melyben az is ki volt emelve, hogy az egész hadosztálynak pontosságáról óhajtott magának meggyőződést szerezni, s teljesen meg van nyugtatva.

Az e napi menetelés alatt folyton zord északi szél sivített. Utunk Rakomáznak vitt, honnan déli órákban érkeztünk meg a tokaji tutaj-hidhoz. Tokajon csak keresztül vonult az ütegünk, mert éjjelre Tarczalra tartottunk. Itt Szabó nevű városi tanácsosnál voltam beszállásolva. Midőn másnap a reggelinél házi gazdának magyaros, szíves látásomat megköszöntem, s tanácsát kértem, hol kaphatnék jó tokaji aszút, azt felelé, hogy bora neki is van, de nem pénzért. Azon megjegyzésemre, hogy miután oly uriasan megvendégelt, nem tartom tisztességes eljárásnak, mikép tőle még az utra is potya-bort vigyek, ismétlé előbbi

mondását, hogy pénzért csakugyan nincs bora. Már lóra kaptam, midőn kérdezte, nagy-e a kulacs. Meglátván azt a legényemnél mondá, hogy azt pénzért is hajlandó megtölteni, mert nem nagy, s nyomban vele a pincze felé indult. Visszatérőben a bor árát öt huszasban állapította meg.

Midőn az ujjonnan uj veretü öt Mária-huszaszt kezébe leolvastam, mint a gyermek egyik kézből a másikba dobálta, s mondogatta, hogy bátran mondhatom, mikép van borom pénzért, pénz nélkül. E szavak sértőleg hatottak reám, s köszöntés nélkül távoztam.

Alig voltunk kétszáz lépésnyi távolságra Tarczaltól, midőn Üchtritz báró dandárnokunk utolért, s e szavakkal — mein lieber Krampus schlecht ist mit mir — megszólított. Előtte való nap ugyanis Görgey seregének összes tisztikarát megvendégelte, mely alkalommal kilenczszáz tokaji aszú fogyott el. Azt javasoltam tehát neki, hogy — szeget-szeggel, s a midőn fogadkozott, azt találtam mondani, hogy nekem jobb borom van, mint a tegnapi. Reábeszélte magát, megizlelte s fenhangon kérdé, hogy mi az. Nevetve válaszoltam, — bor. De midőn megkóstoltam, én is szememet meresztettem a kulacsra, mintegy kérdeve tőle, hogy mit tartalmaz magában.

Üchtritz baja azonnal megszűnt. Ezalatt jött Kmety, Mikovényi Károly, s végre König Endre. Mind-egyik még egy kortyot húzott, s a kulacs kiürült. Ekkor értettem csak meg volt házi gazdám mondását. Rögtön utnak menesztettük a szekereszeti hadnagyot husz forinttal, hogy hozza még egyszer tele a kulacsot; de az üresen tért vissza, csupán azon üzenetet hozván, hogy Szabó csak egyszer életében töltötte volt tele a kulacsot az 1811-iki eszenciával. Az nap egyikünk sem érzett fáradságot, vagy testi kimerülést.

Miután hosszú Mars-utunkban nevezetesebb esemény nem fordult elő, s ezen ut nagyobb részét egy ízben már megtettük, csak annyit jegyzek föl, hogy Szerencs-, Szikszó-, Miskolcz-, Harsány-, Mező-Kövesd-, Füzes-Abony- és Kápolnán át Gyöngyösre vonultunk be, hol Görgey 7-ik, Damjanics 3-ik és Klapka 1-ső hadtestei összpontosultak. Itt láttuk először és utoljára Damjanicsot és Klapkát, s innen indultunk támadólag az osztrákok ellen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tavaszi dicső hadjárata egyes részei.

Kmety hadosztálya Hatvanon és Bághon át április 6-án Gödöllőre érkezett, hol a Windisch-Grätz¹⁾ számára készített ebédet a mi törzstisztjeink fogyasztották el jó izüen. Még jóformán ki sem pányváztuk a lovakat, midőn előttünk egy ismerősnek látszó, zsidónak átváltoztatott igénytelen egyén barna lován elvágatott; de alig lehetett ötven lépésnyire, mikor a Nándor-huszárok nagy riadallal kezdték éltetni Guyon generálist. Tényleg ő volt. Egyenesen a kastélyba befordult, s ott Görgeynek előadta, hogy miután a komáromi várba bejutnia nem sikerült, visszatérőben állóttözetben az osztrákok táborán keresztül hatolt, melyben akkora pánik uralkodik, hogy ő két ágyuval és ezred huszárral egyenesen Pestre vonul be.

Tüstént rendelkezésére bocsáttatott a Nádor-huszárok első osztálya, az ötödik lovasütegből vezénylétem alatt két ágyu, Vilmos-huszárok három osztálya és a hatodik gyalogüteg nyolcz ágyuja. Ezen csapatok azonnal utnak is indultak.

Guyonnak erős reménye azonban füstbe ment. Amint Kerepesen túl csatarendbe sorakoztunk, a szemben álló osztrákok semmi kedvet sem mutattak arra, hogy ütközet nélkül visszavonuljanak. Ők választották az előnyösebb helyet. Minket még az a szerencsétlenség is ért, hogy a szél ellenünk fordult, s

¹⁾ Ápr. 6-án Isa-Szeghen óriási vereséget szenvedett.

így csak találomra tüzeltünk, míg az ellenség — egész balszárnya — ágyúi feles számával köztünk nagy pusztítást vitt véghez. Ezt látván Üchtritz Emil br. dandárnokunk, a Nádor-huszárokat (160 ember) egy sorba állította fel, a gyalogüteget visszaküldötte Gödöllőre, engem pedig a két ágyuval és a Vilmos-huszárokkal a kerepes-pesti országot baloldalán fekvő, elég magas dombokra vezényelt. Ezen dombok oldala oly meredek, hogy az ágyukat csakis a huszárok segítségével lehetett felvontatni. A domb fedezete alatt sikerült az osztrákokat annyira megközelítenünk, hogy csak keskenyebb völgy választott el tőlük. Oldalba fogván őket, néhány ügyes lövést tettünk, mire azok visszavonulót fuvattak. Ekkor hozzám jött Üchtritz br., s e szavakkal üdvözölt: — Auf mein Ehrenworth von heute nun an sind Sie ein Officier. S csakugyan ápr. 9-iki parancsban Görgey hadnagynak nevezett ki.

Az ütközet után bevonultunk Kerepesre, s ott nem messze a községtől előőrsi szolgálatot teljesítettünk egészen husvét után keddig (ápr. 10.) A községben az osztrákok mindent elpusztítottak. Legényiségünk husvétje eszerint nagyon szomorú volt. Maga Üchtritz br. is igen méltatlankodott azon, hogy — a kutya osztrákok bent Pesten, miután uriasan megébédeltek, meleg kávéházakban párolgó fekete kávé mellett mulatnak, míg mi itt fázunk s koplalunk.

A mi az ellenséget illeti, — jegyzém meg én, — az az őrnagy urtól függ, hogy ők is csak ugy didegjenek künn a szabadban, mint mi.

Hogy függne az tőlem? — szakított ő félbe.

Erre szóltanul kivettem zsebemből papirost és írónt, s átnyujtva neki kértem őt, írná reá a parancsot, hogy a Vilmos-huszárok azonnal rukkoljanak ki. Gondolkodni, nem gondolkodott soká. A mint a parancsot megírta, azonnal továbbítottam. Az alatt, míg

ezek történtek, én a két ágyut ültettem fel. Egy negyed órába sem telt, már is utban voltunk Czinkota felé. Ez volt a semleges hely, hová sem a mi, sem az osztrákok előőrsei be nem hatoltak.

A lakosság nagy örömmel fogadott, s még beszédet is tartottak. Hozták az enni és inni valót nagy halommal, sőt Üchtritz bárónak husvéti piros tojást is „éljen a magyar!“ felirással nyújtottak át. Midőn a legénység jól befalatozott, tovább mentünk.

Czinkotáról Pest felé hullámos talajon keresztül fut az országút. Már az első völgy hidjánál állott kisebb osztrák előőrsi csapat, mely mihelyt bennünket észrevett, azonnal visszavonult. Amint a második emelkedőre jöttünk, az előőrsek már minden oldalról összébb húzódtak, s nagyban doboltak. A harmadik dombra feljutva a már tekintélyes számra felverődött osztrákok közé néhány lövést tettünk Palota felől és pedig jó sikerrel, mert hanyatt homlok rohantak vissza. Mi is visszafordultunk, s hallgattuk a sokszoros dobpergést Pest környékén. A fővárosból az összes osztrák katonaság kivonult, s úgy táborozott künn a szabad ég alatt, mint mi. Később beszélték a pestiek, hogy husvét első napja délutánján oly riadalom uralkodott az osztrákok között, hogy egy huszárezred képes lett volna őket Pestről kiűzni.

Mielőtt a támadást megkezdtük volna, a főbíró — (Szilassy?, később alispán) — lakása előtt, a háziasszony az ott ácsorgó gyalogsági tiszteket szilviummal traktálta. Midőn arra ellovagoltam, engem is megkínált, mit én udvariasan visszautasítottam. A szép asszony, a lelkes honleány ígéző szemeit reám mereszté e szavak kíséretében: „... tiszt úr, ha kezemből nem fogadja el e poharat, olyat mondok, hogy magam is megbánom!“ Mit tehettem egyebet, koccintottam vele.

Ezen pesti áltámadás után neveztetett ki Kmety ezredesnek, s ha nem csalódom, Üchtritz br. alezredesnek. Üchtritz br. a magyar sereg egyik legkiválóbb tagja volt; de Görgey őt, mivel a haditanácsokban gyakran ellenvéleménynyel lépett föl vele szemben, nem szerette. E miatt nem jutott soha önálló parancsnoksághoz. Ezredessé is csak a csornai csata után lépett elő.

Kmetyről általánosan beszéltek már akkoron, hogy a magyar sereg legdemokratikusabb tábornoka. Részemről az alábbiakat találok figyelemre méltónak feljegyezni róla: — egy Istene, egy hazája, egy lova s egy őrnagyi bekecse volt, melyet tábornok korában is hordott. Budavára bevétele után pedig egy vitorlavászon öltözetet csináltatott, s abban járt a háboru lezajlásáig. Szelid és csendes természettel volt megáldva, keveset és lassan beszélt, genie ugyan nem volt, de a mit rábíztak, azt mindig pontosan végrehajtotta. Havi járandóságát soha sem vette föl, és pedig azért nem, hogy később, mint Thurzó Miklós százados előtt egy ebéd alkalmával, melyen szokatlanul beszédes volt, kijelenté, a győzelem esetére némi pénzzel akar rendelkezni, és fényesebben fellépni.

Az érintett összetűzés után Dunakeszin a nyílt mezőn ütöttünk táborn. Rövid ittlét után utunk Vácra vezetett, hol tizennégy napig mulattunk. Kmety hivatása volt Dunát őrizni, ez Görgey hátát fedezni, hogy Komáromnál szabadon működhessék.

E közben érkezett meg a parancs, hogy mi is Budavára alá nyomuljunk. Szobnál rögtönzött hídon keltünk át a Dunán s két napi időzésünk után Esztergomból Dorogon, Pilis-Csabán és Vörös-Váron át haladva Ürömben állapodtunk meg.

Budavár bezárolása.

Ürömből Budára leszállván, Kmety hadosztálya számára Császár és Lukács fürdők környéke volt állomásul kitűzve. Minket azonban a főúton megállás nélkül egyenesen a vízvezeték előtt felállított palisádoknak vezettek. Különös, hogy Hentzi nem tüzeltetett reánk. Csak midőn a 10-ik zászlóalj is egészen a czölöpzetekhez jött s megállott, kezdték az osztrákok kis fegyvereiket ropogtatni. Az első tüzelésre a zászlótartó esett el, utána a második, majd kis szünet után Thurzó Miklós kapta fel a zászlót, ennek meg bal válla perezébe fúródott a golyó. Erre a 10-ik zászlóalj hátrálni kezdett, s vele egyetemben az egész hadosztály. Az ütegünk a Duna parton a házak fedezete alatt vonult vissza a kitűzött helyre.

Az ellenség ágyui a várban csak akkor kezdtek megszólalni, midőn a hadosztályunk már elfoglalta volt fedezett állomását. Az első áldozat egy szegény polgári nő volt, ki gyógyszerterába igyekezett orvosságért, a második, egy az utcán ácsorgó 10-ik zászlóaljbeli közlegény, ki mind a két lábát vesztette el térden alul. Hasán a várnak fordult s az egyik előtt lábszárát felkapva azzal fenyegette meg az ellenséget: „megállj német, megbosszul ezért a magyar!”

Déltájban némi csend állott be. A legénység az ebédjét főzte s csendben el is fogyasztotta. Az alatt

a századosomtól szabadságot nyertem fürdésre. Mikor a Császárfürdő egyik kádjában javában lubiczkoltam, iszonyu dörgés és recsegés hallatszott. Az emberek fejüket vesztve lótni-futni kezdtek. Midőn a kádból kibujtam, s felöltözködve a szabadba kimentem, akkor tudtam meg, hogy a várból az ellenség 24 fontos golyókkal lövet reánk. Egy ilyen golyó a Császárfürdő egyik tornyocskáját sodorta le. Ez szülte a nagy rémületet.

Május 21-én, midőn honvédeink bevették a várat, és Hentzi is kiterítve feküdt, azon hiszemben, hogy ezzel a háboru befejeződött, összes tölténykészletüket — a legszigorubb parancs ellenére — a levegőbe lődözték ki örömben.

Másnap Pestre mentem át, hogy a hosszú hadjárat alatt elrongyolódott felső ruhámat új öltözettel felcseréljem. Este azonban, midőn visszatérni akartam, az átkelés már be volt tiltva, mert az osztrák tisztek, kik szavukat adták, hogy a várból nem távoznak, szökdösni kezdtek. Nem maradt tehát egyéb hátra, mint Pesten éjszakázni. Lakásra gondolni, gondoltam; de szállást kapni lehetetlen volt. Radenich Jánossal, kivel a színházban találkoztam, egész éjen át kódorogtunk. Sokan nagyon meg is fizették ennek az árát.

Az ostrom után Kmety hadosztálya 9-ik hadtestté emeltetett, melynek az lett a feladata, hogy a Dunántult az osztrákoktól kitisztítsa, esetleg Horvátországot is pacifikálja. Szóval Bottyánnak, Rákóczy Ferencz hires tábornokának szerepét bízták reá.

Dunántul.

Budavárát elhagyván Velenczébe jöttünk éjjelre, másnap pedig Székes-Fehérvárra. Itt egy görög sebésznél voltam szállva. A mint a házba beléptem, a házi úr fiatal, csinos leánya eléim állt, s e szavakkal fogadott: „Uram, fogadásom tartja, hogy az első honvédet, a ki küszöbünket átlépi, megcsókoljam!“ S csakugyan hatalmasat czuppantott az ajakamra; de hogy én sem maradtam adósa, mondanom is felesleges. Székes-Fehérvárott három napon át maradtunk a lószerszámok kiigazítása miatt.

Palotán, mely néhány óra járásnyira fekszik Székes-Fehérvártól, a legénység ebédet főzött. A tisztek legnagyobb része azonban koplalni volt kénytelen, mivel sem a város vendéglőjében, sem az uri kastélyban harapni valót mi későbben érkezők nem kaphattunk.

Ebéd után tovább meneteltünk Veszprém felé. Tizenegykor éjjel a város buzapiaczára érkeztünk. Szállásnak a hétszemélynök (septemvir) Kopácsy háza volt kiszemelve. Midőn beléptünk a háziasszony ő méltósága, egy, mint mondani szokás, javabeli úrnő fogadott minket. Folytonosan csevegett s már elütötte a tizenkettőt is, de vacsora-féléről szó sem volt. Végre félegykor félbeszakítottuk a társalgást e szavakkal: „Méltóságos asszony, miután a hosszú út és az éhség folytán ki vagyunk merülve, kegyeskednék számunkra

helyet mutatni, hol megpihenhetnénk.“ Erre az asszony felkelt, megvető pillantást mért reánk s jó éjt morogva távozott a szomszéd szobára mutatva, hogy ott vannak az ágyaink megvetve.

Szombat este lévén, miután a parancsban volt kiadva, hogy Veszprémben két álló napig maradunk, nyugodtan feküdtünk le a különben jó és szép ágyakba, s csak reggel hétkor kezdtünk mozogni. Mig öltözködünk, kávét szolgáltak fel, melynek elfogyasztása után a várost szándékoztunk megnézni. A mint az ajtó kilincsét megragadtam, az hirtelen felpattant s előttünk 60—65 éves öreg úr termett. Meglátszott rajta, hogy hosszú és nehéz betegség után ma kelt fel először az ágyból.

— Üdvözlöm a tiszt urakat, — ugymond — úri házamnál s reménylem, hogy nem kell okát adnom, miért nem jelentem meg tegnap este fogadásukra, hiszen az arczomon olvassák.

— Kár volt ma is felkelnie, — válaszoltam száraz hangon.

A házi úr látván, hogy minden áron kifelé igyekeztünk, kérdé, hogy hová visz az utunk. Erre én még a tegnapi rossz fogadtatás benyomása alatt még hidegbben feleltem, hogy miután először vagyunk életünkben Veszprémben, a várost akarjuk látni s azután bajtársainkkal mulatni.

Ez alatt sikerült neki az ajtót betenni s reá hátával támaszkodni.

— Ezt a tiszt urak — folytatá — mind megtehetik; de előbb ígérjék meg, hogy ebédre visszajönnek.

— No már ebből mi sem lesz, — dörmögtem oda, hogy a harmadik szobába is el lehetett hallani.

Erre az öreg urat hirtelenül vér futotta át s nyöszörgő, beteg hangon ismétlé:

— Én meg az urakat addig ki nem ereszttem, míg szavukat nem adják, hogy visszajönnek ebédre.

— E szerint foglyok vagyunk, — vetém közbe lágyabb hanglajtással.

— Igen, azok addig, míg kezüket nem birom a visszajövetelre.

Midőn végre keznt fogtunk, még egyszer megszólalt:

— Félkettőre szoktunk ebédelni, tehát jó mulatságot kívánok a viszontlátásig.

A mig oda künn jártunk, kissé kicsiptük magunkat, mert úgy hallottuk, hogy leányok vannak a háznál.

Egy óra tájban tértünk vissza a lakásunkra. Midőn az ülő (!) szobába léptünk, már ott találtuk a háziasszonyt, meg a házi urat. Hogy a társalgás erőltetett volt, s minden szellemiség kizárva, nem kell hangsúlyoznom. Végre majdnem egyszerre két ajtó nyílt, az egyiken a házi ur fia, a másik ajtóban két leány mutatkozott, Gabriella és Lujza, kiket a háziasszony gúnyos hangon bemutatva egyenkint vezetett be a terembe. Alig ültünk le, az inas jelentette, hogy tálalva van. Mire a háziasszony König Endre karján lebegett be az ebédlőbe, nekem pedig a két leány jutott. Megvallom, hogy Gabriellánál szebb leányt nem igen ismertem életemben. Gyönyörű termete, alabastrom-fehér arcza, nagy, kék szemei, szabályos orra, és sötét fekete haja most is tisztán állanak képzeletem előtt; de hozzá kell tennem, hogy gúnyosabb hangot és szívtelenebb tekintetet is keveset láttam, illítőleg hallottam, mint az övé volt. Lujza mellette erősen háttérbe szorult; de társadalmi modora kedvesebb és kedélye is nemesebb volt.

A mint helyet foglaltunk az asztalnál, Gabriella németül szólt hozzám. A legnagyobb udvariassággal

jegyeztem meg, hogy nem tudok németül, s így ha velem társalogni akar, kénytelen lesz magyarul beszélni. S folytattam a velem szemben ülő atyjával megkezdett párbeszédemet. Később ismét német nyelven szólt hozzám, s én ismételtam az előbbi mentességemet; de már ekkor a hangja gúnyos kezdett lenni. Midőn harmadszor is szólott, hangja és mosolya akár egy hiénáé, olyan volt. Az udvariassággal fölhagyva szintén csipősen válaszoltam: — Gabriella nagysád! hogy én magyar katona létemre nem tudok németül, nincs miért pirulnom; de ha kegyed, veszprémi leány létére nem tud magyarul, az szégyen és gyalázat.

Erre az anya közbeszólt, és ezt a megjegyzést tette: — leányaim kisded koruktól fogva Pozsonyban nevelkedtek; a magyar nyelvet csak konyhailag kezelik, ezért restelnek a tiszt urakkal magyarul társalogni.

Na, erre azután lecsapott a menykő. A házi ur halvány képe egyszerre vérvörössé lett, s dörögve belekiáltott a felesége szavába: — ne higgyék az urak, az én házam mindig magyar volt, és lesz, hanem ezek a furiák csak szekérozni (!) akarják az urakat.

Egy ideig természetesen néma csend állott be; de nem soká tartott a feszült viszony, mert csak hamar következett az asztalbontás.

Alig léptünk ki a kapu alól, tüstént feltűnt a nagy piacról siető Mikovényi Károly és kísérete kardosan. Azon kérdésünkre, hová siet, azt felelé, hogy a Kopácsy hölgyeket megyen elfogatni. Mikovényira volt ugyanis a posta felügyelet bízva, ő a három nő levelét lefoglalta, s árulásukat napfényre hozta. Az asszony egy vadász kapitánynak, Gabriella egy vadász őrnagynak, s Lujza egy dragonyos főhadnagynak azt irta, hogy milyen fáradtak, és kevés számmal vagyunk, rohanjanak meg tehát minket, s biztos lesz a sikerük.

Mikoványinak elbeszélvén fogadtatásunkat, s az ebéd alatt lejátézkodott jelenetet, sikerült őt rábeszelnünk, hogy legalább addig, míg mi ott vagyunk, ne bántsa őket. Mi történt azután ezen nőekkel, miután többé a Kopácsy-házba vissza nem tértünk és sem Mikoványival, ki Csornánál harczképtelenné lett, az életben többé nem találkoztunk, arról nem tudok beszámolni.

Arra a hirre, hogy az osztrákok Sopronnál uj erővel törtek be országunkba, rögtön el kellett hagynunk Veszprémet. Pápára jun. 6-án érkeztünk, hol Sebestyén Gábor Veszprém vármegyének 1848. előtt volt pecsovics követénél barátságos fogadtatásra találtam. (Sebestyén a pápai Eszterházyak ügyvéde volt, s az országgyűlésen a megye másik szabadelvű — Hunkár Antal — követét mindig leszavazta, mi által Veszprém megye szavazata soha sem jött számításba.) Ebéd alatt felsoroltam ismerőseimet, u. m. Szép Gábor és Hódossy Imre mérnököket, Hunkár Antal (?) és Sebestyén Gábort, s kérdém, vajjon láthatnám-e őket.

Szép Gábor, — ugymond a házi úr, — itt a harmadik szomszédban lakik, Hódossy a messze fekvő Ennyíngen, Hunkár szintén a vidéken, Sebestyén pedig — én vagyok.

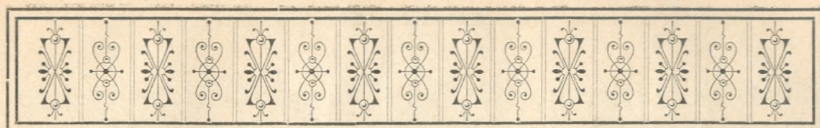
Képzelheti a t. olvasó megdöbbenésemet. Mindjárt ott akartam hagyni asztalát, ha az öreg úr (akkor még fiatal legény, teli erővel és szenvedélylyel) nem bizonyul oly finom és rókaeszű diplomatának, midőn e szavakat mondá: — tiszt úr! én a mint látom, igazolással tartozom; ha mint békés ember pártoltam a néhai rossz osztrák kormányt, mennyivel inkább szeretem most édes hazánk mai kormányát, ugy hiszem, nem kell mondanom. Azzal fogta a somlait, s tele tölté a poharainkat, hogy azokat drága hazánk

kormányára ürítsük ki. S én visszaültem az asztalhoz. Az ebéd elköltésével az öreg úr befogatott, s tőlünk bucsut vett azon ürügy alatt, hogy somlai szőlőbe megyen munkásait megnézni. De, bár nyolcz napot töltöttünk egyfolytában házánál, — többé nem mutatkozott szemeink előtt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A csornai támadás.

Eppen leáldozóban volt már a nap, mikor Pápáról Téthre bevonultunk. Isten egy pillanatra elvette az eszemet. A lovamról le sem szállva egyenesen Szemere felé vettem utamat, hogy Matkovics főbíró bájos leányánál tiszteleghessek. Már a távoli elválasztó dombon voltam, midőn azon eshetőség kezdett nyugtalanítani, hátha a sereg tovább megy s én jelentés nélkül távozva szökevény akarok-e lenni. Visszafordultam s mire Téthre érkeztem, a seregnek csakugyan hült helyét találtam. Sarkantyuba kaptam a lovamat s a jelzett nyomon a sereg után vágtattam. Az első, a kivel találkoztam, Kmety ezredes volt.

Menet közben közölte, hogy Csornán egy osztrák hadtest állomásozik, ezt akarja ő az éjjel meglepni, s ha rendelkezései pontosan végrehajtnak az illető dandárnokok által okvetetlenül el is fogni. A szükséges előkészületeket megtettük, sőt az ágyuk kerekeit, hogy ne zörögjenek, szalmába fonattuk. Jóllehet, lassan haladtunk, mégis hamarább érkeztünk Csorna alá, mint sem Pongrácz László alezredes, dandárnok a bécsi utat az osztrákok előtt elzárta volna, mire különben egyenes meghagyást kapott Kmetytől. Már virradni kezdett s Pongrácz még sem adott jelt magáról. Hogy tehát teljes kudarczot ne valljunk, Kmety támadásra vezényelt minket.

A dühös vérengzés után, melyben Wyss osztrák

tábornok is lelte halálát, az ellenség fölött teljes győzelmet arattunk, de miután Pongrác mindvégig sem szállotta volt meg a bécsi utat, az osztrákoknak sikerült a kelepczéből kimenekülniök.¹⁾

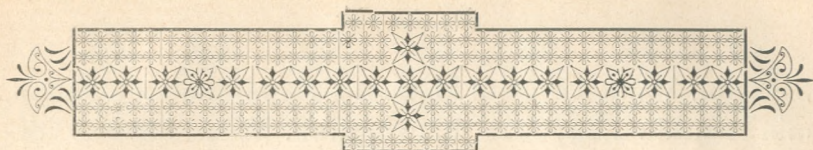
Legtöbb főtiszt a Vilmos-huszárokból esett el s majdnem pótolhatatlan veszteség érte seregünket az által, hogy Mikovényi Károly és Dessewffy Dénes harczképtelenné lettek. Sebesültjeinket Pápára szállították, hol igen kitünő ápolásban részesültek. Hogy a csornai lakosok mennyire fel voltak böszülve az osztrákok ellen láthatjuk abból, hogy minden sebesültet, a ki még életben volt, ott a helyszínén meg akartak gyilkolni, miben alig tudtuk őket megakadályozni.

— Olyan ez, uram, mint a kigyó, — mondák, — melynek a fejét le kell vágni és összetiporni, hogy többé ne csipjen.

E csatát jun. 13-án vívtuk. S Kmety e bravurja folytán kapta a tábornoki rangot.

¹⁾ Bő-Sárkány felé, melyet a harcz után a bresciai hiéna bosszúból felégetett.

Az ihászi-pusztai csata.

A csornai győzelem után Marczaltő volt a hadsereg főhadiszállása. Jun. 27-én Pápa felé irányítván menetünket az ihászi pusztán állapodtunk meg. Csatarendbe sorakozva hosszú ideig vártunk az ellenség támadására, s a helyett, hogy az ottani majorsági épületeket mi foglaltuk volna el, azokat az ellenségnek hagytuk, hogy azok fedezete alatt bennünk annál biztosabban kárt tehessen. Az ütegem a Vilmos-huszárok fedezete alatt képezte a jobb szárnyunkat.

Soká dörgött az ágyu mind a két részről, midőn Kmety, ki harmad magával egy emelkedettebb helyről nézte a csatát, s a mellette elsuhanó golyókat sapkája emelésével tisztelte meg, a Vilmos-huszárokat rohamra vezényelte. De, mint ők állították, egy széles garádtól meghátráltak, mit az újabb rohanási parancs következtében másodszor is megismételtek. Erre az osztrák lovasság vérszemet kapott rohamra, s oly közel jutottak hozzánk, hogy vezényszavukat is — Links schwend't euch — meghallottuk. Ennél kedvezőbb fordulatot nem is óhajtottunk. Két lövéssel utczákat söpörtünk a dragonyosok között. . . . Ekkor kellett volna a huszárokkal rohamot intézni. . . . Már hanyatlott a nap, mikor Kmety „felsőbb parancs folytán“ elrendelte félütegenként a visszavonulást.

E napon enni valót nem kaptunk. A csillagok szépen ragyogtak, de azok tüznél vacsorát nem főzhettünk. Az éhséget tehát, tréfát üzve, agyon akartuk

beszélni. Valami bolond kalandot mesélt mindegyikünk, min azután nagyokat kaczagtunk. Ezen közben örvendetes meglepetésnek lettünk osztályrészesek. Az egyik őrmester kalauzolása mellett egy szolgáló közeledett felénk hátán nagy, baljában kisebb kosárral, melyből írást vett elő, s nekem nyújtotta át e szavakkal: „Sebestyén né ő nagysága küldi.“ Az eddig koplaló bajtársak ujjongani kezdtek, midőn a gyöngéd kézvonásokról ezeket olvastam: „Miután a tiszt urat az elvonulók közt nem láttam, kérdést intéztem egy előkelő tiszthez holléte felől, ki azt felelte, hogy nem messze a várostól az előőrsön maradt. Azt az asszonyi észszel is felfogtam, hogy ott enni valót nem kapnak, tehát fogadja szívesen ezen küldeményemet. S miután maga fel nem emésztheti, vendégelje meg a többi tisztársakat is. Csak arra kérem, hogy az én egészségre is kocsintsanak.“

Mig a leány az enni és inni valót kirakosgatta, megindult a kérdezősködések hosszú sora: „ki az a dicső nő? — fiatal-e? — szép-e? . .“

Másnap Pápán átvonultunkban Sebestyén né két fiával a kapuban már utra készen találtam. Megköszöntem a nagyszerű küldeményt, s kérdést intéztem az iránt, hogy minek köszönhetem azt a nagy kegyet.

— Nézze tiszt úr, — felelé ő, — ezen két suhanczon kívül van még egy harmadik fiam is, ki nemcsak oly barna, mint ezek, de oly göndör haju is, mint a tiszt úr, és Erdélyben Bem mellett szintén tüzértiszt, mint ön. Tehát én mindabban akartam a tiszt urat részesíteni, a miben viszont óhajtottam, hogy az én fiamat az erdélyi asszonyok részesítsék. — Ezzel kezecskét csókoltam, s a sereg után ügettem.

A folytonos visszavonulások.

Kmety hadteste a csornai csata után állott a dicsőség magaslatán. Igaz ugyan, hogy az ihászi csatát sem lehet részünkről vesztettnek mondani; de tényleg mégis mi vonultunk vissza, s ezzel kezdetét vette a sorsfordulat.

Az ihászi összeütközés után utba ejtettük Gyimót, Csesznek, Bakonyon át Zircz, Moór, Bodajk, Székes-Fehérvár, Sárkeresztúr és Paks helységeket. Itt a Dunán tutajokból összetákolt kész hidat találtunk. Kmety Pakson br. Rudnyánszky Lilla k. a. tiszteletére a Vilmos-huszárokat teljes díszben kivonultatta, míg a hadtest többi része átkelt a hidon, s Kalocsán ütött tábort. Ezek után Jellasich üldözése végett megfordultunk Zombor, Ujvidék és Péterváradon, de mindenütt szökésének hírével fogadtak minket. Az utóbbi két hely már akkor is fahiddal volt összekötve. De miután Jellasich Karloviczból is kivonult, s őt utolérni képesek nem voltunk, visszafordultunk, s a szó szoros értelmében rommá lőtt Ujvidéken poszékoltuk az időt egész álló hétig. A további utunk Piros, Káty, Kovil, Szt. Iván, Perczel által elhamvasztott községeken át, mit ő akkor vitt véghez, midőn a szerbek őt adott szavuk ellenére orozva megtámadták, Titelnak vezetett.

Kmetynek terve, hogy Titel őrségét meglepi, és

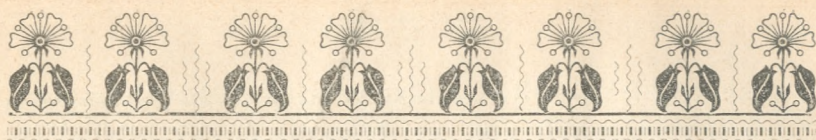
rohammal beveszi, nem sikerült. Mert az őrség nemcsak hogy ébren volt, de olyan heves ágyu és kis fegyvertűzzel fogadott, hogy jónak láttuk Zsábyáig meghátrálni. S így jutottunk a Tiszán vert, de már kész tutajhídon Uj-Becserekre.

Dembinszky emlékirataiban említi, hogy e tájon Kmety hadteste nagyszerűen szaporodott, sőt egy helyütt csillag alatt azt írja, hogy Kmetynek 18.000 emberre és 69 ágyúja¹⁾ van. Én erről mit sem tudok, sőt bátran mondhatom, hogy számunk soha sem szaporodott, hanem napról-napra fogyott. A temesvári csatában 16 ágyuval, melyeket Ihászitól hoztunk magunkkal, s mintegy 4.000 emberrel vettünk részt. A többi mind csak a levegőben létezett, vagy ha valahol szét-szórva meg is volt, Kmetynek soha alá nem rendeltett. Erre tiszti parolámat kötöm le.

Becse után Beodra, Nagy-Kikinda, hol a szép idő esőre változott, és mi a szabad ég alatt tanyáztunk, Zsombolya, itt a tisztek a legénység konyhájára voltak utalva, és végül Gyertyámos következett. Ezen utolsó helyen már semmiféle ellátásban sem részesültünk. Az ágyuslovakat is a szabadban kellett le-
geltetni.

¹⁾ Ezen adatok Szeremlei i. m. II. k. 261. lapján is előfordulnak, csak hogy ilyen kitéttel: „Kmety s Csajkáskerületben”

A temesvári csata, és Kmetty hadtestének végső napjai.

Gyertyámost is elhagytuk. Temesvár felől dördült el az ágyu, melynek szava folyton távolodott, meg-megszűnt, majd ismét megújult. Ez után haladva a déli órákban érkeztünk egy lapályos dombháttra, honnan a mi balszárnyunkat, mely nyolcz láb magas kukoriczában volt felállítva, igen jól kivehettük. Alig vigasztaltuk meg az éhségtől elgyötrött lovainkat néhány cső kukoriczával, midőn Bem egy segédtisztje azt a parancsot hozta, hogy rögtön kell támadnunk. — — — — —¹⁾ A mi előnyomulásunkra senki sem hederített. A centrum mindig egy helyben állott, s pazarul tüzelt; de előrenyomulni eszükbe nem jutott. Mikor pedig visszavonulásra került a sor, akkor nyakrafőre szaladtak. A tüzelést hét óra után szüntettük be, mikor a centrum és a jobbszárnyunk már teljesen feloszlott. S ha az osztrákok hatszáz lépést tesznek előre, Kmetty-t teljesen elvághatták volna; de nem igen volt kedvük minket üldözni.

Az egész hadjárat alatt ez volt reánk nézve a legöldöklőbb csata. Három embert és 26 lovat veszítettünk.

A tengeriben találtató tisztásokon a gyp a granátoktól tüzet fogott, e miatt az ütég kocsikat el kellett távolítanunk. A töltenyeket így nagy távolból

¹⁾ A kézirat hiányos.

a közhonvédek hordták a tüzmesterek felügyelete alatt. S legiszonyatosabb volt az, hogy az ágyuk bömbölése soha, egy percze sem szünetelt. A mint a kukoriczából kimenekültünk, nem messze a csatatértől ütegünk és a Vilmos-huszárok parancsot kaptak a megállásra, és az előőrsön való maradásra. Ekkor már sötétedett. Vacsora helyett álomba ringatott honszerelmünk tárgya: az imádott hazának átkos ellenségtől taposott röge. Mire felocsúdtunk, már virradt s a nyalka huszárok is odább álltak. Hogy hová, senki sem tudta megmondani, mert az őrt álló tüzer az ágyu szájának támaszkodva, ki tudja, mióta aludt. De nem csoda, mert 36 óra óta egy betevő falatot sem láttunk.

Összeszedtem különféle zászlóaljbeli 51 lézengőt — volt köztük frakkos is, — s ezek fedezete alatt, mint vizslák szimatolva a nyomon haladtunk. Az úttól félreeső helyen egy pusztára bukkantunk. Nevét, nem volt, a ki megmondja, mert a lakosság mind elmenekült. A mig a lovakat zab helyett bőven talált szénával abrakoltattam, azalatt én a földön heverészve bizonytalan és szomorú sorsomon töprengtem. Hosszu merengésemből a föld sajátságos dobbanása riasztott föl. Hirtelen talpra ugortam és kantározni vezényeltem . . .¹⁾

Szegény hazám, szegény magyar hazám, ki hitte volna, hogy — „Világosnál, Világosnál huszárok könnyeznek.“²⁾

A facségi haditanács rólunk is határozott. Mint a hadsereg hátát fedező előőr, midőn az előttünk álló összes csapatok utnak indultak, mi is utánuk koczogtunk, mert napi parancsról többé szó sem volt. Fogalmunk sem volt arról, hogy hová megyünk s csak mikor a meredek országuton fel a hegyre kapaszkodtunk s a nyomunkat követő osztrákokat bámultuk, az

¹⁾ A kézirat töredékes.

²⁾ Görgey fegyverletétele aug. 13-án.

országuton keresztül ügető Zsurmay huszárezredes tudatta velünk, hogy Boros-Jenőn oroszok³⁾ előtt fogjuk letenni a fegyvert. Ő azonban lengyel létére ezt nem teheti. Kezet nyújtott s neki vágatatott kelet felé az erdőnek. Ugyancsak ő beszélte, hogy Vécsey hadteste nyomult közibénk s mi a Vilmos-huszárok fedezete alatt ballagunk utána.

Soborsin előtt gázoltuk át a Marost s tulsó partján kukoriczásban táborba szálltunk. 48 órai kemény, önkénytelen böjt után oly tarhonyával csillapítottam farkasnál is mohóbb étvágyamat, melynek zsiradékát és savát még decemberben kocsikenésre kiszolgáltattott háj képezte. A legénységnek nyers kukoriczánál egyéb nem jutott, mert megsütéséről a fa teljes hiánya miatt nem gondoskodhattak.

Soborsinon túl fel északnak roppant kiterjedésű és szerfelett meredek őserdőkben baktattunk felfelé az égnek, hová az elcsigázott lovak sem az ágyukat, sem a podgyász-szekereket nem voltak képesek felvontatni. Az ágyukat beszegeztük s a még készletben levő kevés lőszeranyagot megsemmisítettük. Ennek láttára a szekereszek nagy része a lovakkal együtt éjjelenként eltűnt s a létszámban nagyon megfogyva augusztus 19-én késő éjjel toppantunk be Boros-Jenőre.

Boros-Jenőről az oroszok főtisztjeinket becsület-szavukra minden kíséret nélkül Nagyváradra küldték el azon utasítással, hogy Sarkadot kerüljük ki, mert ott az osztrákok elfognának. Daczára annak, hogy az orosz főtisztiek irányunkban a legnagyobb barátságot tanusították, a magán tulajdon szentségét nem igen vették tekintetbe. Nekem ugyanis igen csinos háts lovam volt, melyet a husároktól csereberéltem volt ki. A mint az oroszok szemügyre vették, egy tömzsi hadnagyban mindjárt akadt vevője s miután a szabott

¹⁾ Hogy ezzel is az ádáz ellenséget megalázzuk.

áron alul nem voltam hajlandó átengedni, egyszerűen ellopták. S ilyen eset több fordult elő.

Az adott utasítás szerint csalódott reménynyel, megtört honfiui hittel, de annál nagyobb gyűlölettel az álnok osztrák hagyományos politika iránt Nagy-Várad felé kullogtunk, hol¹⁾ rendes elszállásolásban részesülve útlevéllal és 25 o. é. forinttal ellátva haza bocsájtatánk.

* * *

Eddig a kézirat! és most vegye át a szót az aradi dicső Tizenhárom, kik saját vérükkel pecsételték meg tetteikben nyilvánuló naplójukat. Harsanjon meg a szavuk Kárpátoktól le az Adriáig, s a három bércz és négy folyam határi közt meséljen a magyarnak hazaszeretetéről lágy, borongó hangon félszázados, bús csodaregét.

¹⁾ Az összeírásnál különös epizódok adták elő magukat. Volt köztünk egy máramarosi Apostol Simon nevű fiatal hadnagy, kitől, midőn nevét bemondotta az esztlandi orosz főhadnagy több ízben utána kérdezte, hogy hát tulajdonképen mi az igazi neve

